

Twickelblad

Themanummer boerderij

- Herkenbaar in het landschap
- Robot rukt op in de stal
- Nieuw boek Twickel

In dit nummer

Van de Rentmeesterij	3
Zorg voor boerenerven	4
Geubel getuige oude boerenbedrijf	6
Melkrobot symbool vooruitgang	7
Vogels op boerenerven	8
Weeskinderen op de boerderij	10
Twickel-familie bijeen	12
Nieuwe bestemming boerderijen	14
Kasteelobject: lachende koe	16
Water uit de put	17
Nieuw boek "Twickel"	18
Vereniging Vrienden van Twickel	20
Landgoedwinkelt aantrekkelijker	21
Berichten van de buitenplaats	22

Erve Groot Peddemors in Enterbroek.

Van de redactie

Net als de meeste Nederlanders woon ik in de stad. In de binnenstad van Hengelo nog wel. Ik kan me daarom weinig voorstellen bij het leven op een boerderij. Toch heb ik, zoals zoveel anderen, wel eens gemijmerd over hoe het zou zijn om op een wat afgelegen, liefst idyllische, plek te leven. Geen burens op twee meter afstand, geen geluidsoverlast, geen parkeerprobleem...Je kijkt net iets langer dan anders naar een boerderij met een 'te koop- bord' aan de straat maar het is altijd bij dromen gebleven.

Wat is het toch dat het ons trekt in het leven op het platteland? Ik denk dat het geassocieerd wordt met een stijl van leven die vroeger ook in de stad nog gewoon was; minder gejaagd en met meer respect voor elkaar en de natuurlijke omgeving. Ik weet het, het leven op de boerderij moet niet geromantiseerd worden. Boeren met een agrarisch bedrijf moeten hard werken. En de eigenaren van de boerenbedrijven die een nieuwe (woon)bestemming hebben gekregen, kunnen ook niet achterover leunen. De gebouwen, het erf, de tuin, het omliggende land; het vergt continu aandacht en onderhoud.

Stedelingen die houden van het platteland, moeten blij zijn dat bewoners van boerderijen hun bezittingen koesteren. Hun inspanningen en de verschillende regionale bouwstijlen, gebruikte materialen en kleuren maken Nederland meer divers. Een landgoed als Twickel zonder de karakteristieke boerderijen is haast niet voor te stellen. Maar het aantal boerderijen staat wel onder druk. Veel boerderijen verdwijnen uit het landschap; het kan economisch niet meer uit of er is geen opvolger in de familie.

Het is daarom goed dat 2013 (wederom) is uitgeroepen tot Jaar van de Boerderij, waarbij de aandacht wordt gevestigd op het belang van het behoud. Dit Twickelblad staat daarom grotendeels in het teken van de boerderij. We schetsen onder meer hoe de Stichting Twickel zorg draagt voor haar agrarische gebouwen, de boerenbedrijven economisch met de tijd meegaan en beschrijven welke vogels er leven op en rond het boeren erf. Het zet aan tot nieuwe mijmeringen!

Martin Steenbeeke

Colofon**Redactie:**

Rob Bloemendal
Aafke Brunt
Helmig Kleerebezem
Chantal Ophuis
Albert Schimmelpenninck
Martin Steenbeeke (eindredactie)

Inlevering kopij:

Voor 10 november 2013
Schalkburgerstraat 11,
7551 GR, Hengelo
Twickelblad@stnbk.nl

Het Twickelblad is een gezamenlijke kwartaaluitgave van de Stichting Twickel en de Vereniging Vrienden van Twickel. Het blad geeft informatie over de historie en het beheer van Twickel in al zijn aspecten.

Lidmaatschap, mutaties, adreswijzigingen: secretaris@vriendenvantwickel.nl of Postbus 107, 7490 AC Delden. Lidmaatschap van de Vereniging Vrienden van Twickel (incl. toezending Twickelblad) bedraagt minimaal € 19,- per kalenderjaar; hogere bijdrage is welkom.

Meer info: www.vriendenvantwickel.nl
Losse nummers kosten € 4,- en zijn verkrijgbaar in de landgoedwinkelt van Stichting Twickel, de VVV-Delden en The Read Shop in Delden.

Niets uit deze uitgave mag, op welke wijze dan ook, worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten en te redigeren.

Vormgeving en Lay-out:

Morskieft Ontwerpers
van Visuele Identiteit.
Coverfotografie Morskieft.

Druk:

Van Marle BV

Foto's, tenzij anders vermeld, zijn o.a gemaakt door: Rob Bloemendal, Aafke Brunt, Harm Huisjes, Helmig Kleerebezem, R. J. Meijerink, Han Morskieft, Chantal Ophuis, Gert-Jan Roelofs, Martin Steenbeeke, Sytze Wouda.

ISSN 0927-6548

VAN DE RENTMEESTERIJ

Agrarische oorsprong

“Van de Boerderij” zou in dit geval een betere naam voor mijn bijdrage zijn. De boerderij staat immers centraal in dit Twickelblad. Bovendien is de rentmeesterij sinds bijna twintig jaar gevestigd in de vroegere Kasteelboerderij. Het is tekenend voor de agrarische oorsprong van Twickel.

De verbondenheid van Twickel met zijn pachters is zo vanzelfsprekend dat men er bij de oprichting van de Stichting Twickel, dit jaar zestig jaar geleden, niet aan gedacht lijkt te hebben daar enige aandacht in de statuten aan te besteden. Het belang van de agrarische sector is nog steeds heel groot. Meer dan de helft van de landgoederen van de stichting bestaat uit landbouwgrond. Actieve boeren waarvan de meesten hun bedrijf op het landgoed hebben liggen, bewerken het land en beheren dus een groot deel van de landgoederen. Zij zorgen voor bedrijvigheid en vormen altijd nog de basis van de samenleving op het platteland. Wat zou het een doodse boel zijn als er alleen nog maar woonboerderijen over zouden blijven. En - niet onbelangrijk - de pachtinkomsten zijn voor de stichting onmisbaar.

Het grote belang van de agrarische sector is door het stichtingsbestuur steeds onderkend. Mijn voorganger, die direct na de oprichting van de stichting werd benoemd, was boerenzoon en Landbouwkundig Ingenieur. Waarschijnlijk als eerste landgoed kwam er al in 1981 een vertegenwoordiging van de pachters in de vorm van de nog steeds bestaande Pachters Commissie.

In de afgelopen decennia zijn op initiatief van de stichting meerdere onderzoeken uitgevoerd om te zorgen voor voldoende perspectief van de agrarische sector op de landgoederen. Door mechanisering, schaalvergroting en specialisatie ziet de agrarische wereld er totaal anders uit dan in 1953. Het boeren op een landgoed als Twickel is lastig door de vaak kleine verspreid liggende percelen, de vele houtwallen en bosranden. Ook zorgt de aanwezigheid van naburige natuurterreinen voor beperkingen wanneer een pachter de afwatering wil verbeteren of een nieuwe stal wil bouwen.

Met de hulp van externe adviseurs zijn verschillende oplossingen bedacht om, rekening houdend met deze beperkingen, de pachters toch een toekomst te bieden. Een van de resultaten daarvan is het project Boeren voor Natuur. Dat heeft er toe geleid

dat drie pachtbedrijven in staat zijn gesteld hun bedrijfsvoering volledig af te stemmen op het bevorderen van natuur- en landschapswaarden. De meeste pachters hebben echter een conventioneel melkveebedrijf. Bijna al deze bedrijven hebben te maken met een matige verkaveling en veel bosranden. Om ook voor deze groep wat te doen heeft de stichting een eigen “landschapsregeling” in het leven geroepen. Deze voorziet in een extra korting op de pachtprijs naar gelang men daadwerkelijk hinder heeft maar ook helpt met het beheer van het landschap. Dat werkt al een aantal jaren naar volle tevredenheid.

Tegelijk proberen we in overleg met pachters de verkaveling te verbeteren. Mogelijkheden daartoe doen zich vooral voor wanneer een naburig bedrijf zijn agrarische activiteiten beëindigt. Ook wordt samen met een landschapsarchitect bekeken of het mogelijk is landschappelijke beplantingen aan te passen om daarmee de bewerkbaarheid van de percelen te verbeteren. Per saldo mag dit echter niet leiden tot verlies van landschapswaarden. Dankzij het Pact van Twickel zal de overheid deze activiteiten steunen.

Albert Schimmelpenninck

Twickel zorgt voor haar boerenerven

De zorg voor een fraai landschap en verzorgde boerenerven zit bij Twickel in de genen. Al in de 18^e eeuw verordonneerde de toenmalige eigenaar van Twickel, Unico Wilhelm van Wassenaer, dat “De huysen die vertimmert moeten worden, sullen voortaan geen planken gevels, voor nog agter mogen hebben, maar met afvallend stroodak off zogenaamde wolfskappen gemaakt worden”.

Traditionele Twickelboerderij met wolfseind.

Zo kregen de boerderijen van Twickel ‘afgewolfde’ daken met de karakteristieke driehoekige dakvlakken boven voor- en achtergevel terwijl in Twente de houten topgevels toen en nog lang daarna gebruikelijk waren. Ook gaf Van Wassenaer de instructie dat de weinig duurzame houten funderingen vervangen moesten worden door Bentheimer zandsteen. Veel instructies hadden betrekking op het gebruik van de toen kostbare en schaarse bouwmaterialen.

Wolfskap

In de loop van de 18^e en 19^e eeuw ontstond zo het karakteristieke Twickelse boerenerv bestaande uit de boerderij met wolfskap met daarnaast de Twickelschuur en de nodige kleinere bijgebouwen. Tot de grote vernieuwingsslag vanaf de jaren ‘60 was dit het gebruikelijke beeld. Heel streng in de leer was men nu ook weer niet want tot

op de dag van vandaag komen nog steeds boerderijen met topgevels voor. Dat is mooi te zien op de poster “Boerderijen van Twickel” die in 2004 werd uitgegeven.

De zwart-witte luiken waaraan de boerderijen van Twickel direct te herkennen zijn, dateren helemaal niet van zo lang geleden. De toepassing van heraldische kleuren op de luiken, in dit geval niet van de laatste eigenaren maar van de Twickelo’s, werd pas algemeen in het begin van de 20e eeuw. Pas sinds 2000 worden deze kleuren ook geleidelijk ingevoerd op boerderijen en andere gebouwen buiten het eigenlijke landgoed Twickel. Naast het zwart-wit voor de luiken zijn Twickel boerderijen herkenbaar aan de crèmekleurige kozijnen en daklijsten en de zwart geteerde schuren.

Landschapsarchitect

De ontwikkelingen in de agrarische sector zijn sinds de zestiger jaren snel gegaan.

Inmiddels heeft op het landgoed Twickel tweederde, of zo’n honderd boerderijen, de agrarische functie verloren. Op de vijftig erven waar nog wel geboerd wordt, heeft de oorspronkelijke boerderij meestal alleen nog een woonfunctie. De agrarische activiteiten vinden plaats in door de pachter bijgebouwde ligboxenstallen en machineloodsen. Hooizolders zijn in onbruik geraakt. Daarvoor in de plaats zijn kuilvoerplaten gekomen.

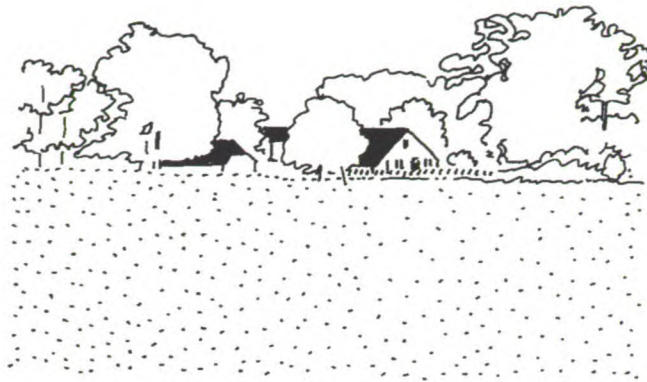
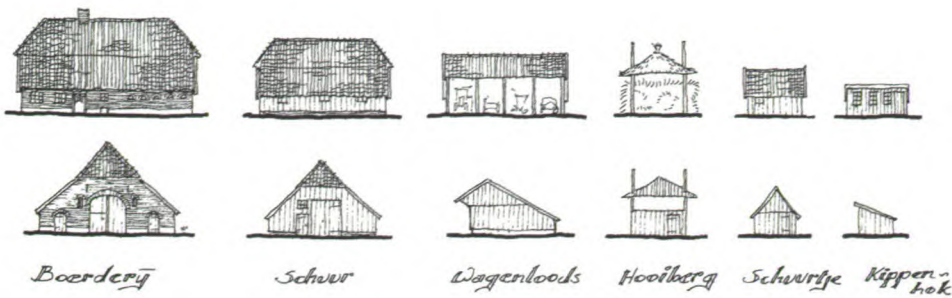
Het is niet eenvoudig om al deze nieuwe gebouwen goed in te passen zonder het landschap geweld aan te doen. Om dit in goede banen te leiden, schakelt Twickel vaak een landschapsarchitect in. In overleg met de pachter wordt dan samen bepaald waar het nieuwe bedrijfsgebouw kan komen. Het streven is er op gericht dat de oorspronkelijke boerderij en Twickelschuur de gezichtsbepalende elementen blijven. Het moderne agrarische bedrijf speelt zich dan zoveel mogelijk daarachter af. Dat lukt lang niet altijd omdat de ligging van het erf zich daar wel voor moet lenen.

Eenheid

Ook bij het maken van het bouwplan voor een nieuw bedrijfsgebouw spreekt Twickel een belangrijk woordje mee. Soms wordt hierbij ook advies gevraagd van een architect. Moderne gebouwen zijn meestal opgetrokken in staalconstructie met gevels met een stenen voet met daarboven stalen gevelplaten in ‘damwandprofiel’. Door deze beplating in zwart uit te voeren en daklijsten in crème, blijft het erf een eenheid. Door de verdergaande schaalvergroting gaan nieuwe stallen steeds meer het gezicht bepalen van het erf. Een beproefd middel om hoge gevels te verzachten is toepassing van de aloude wolfskap. Hierbij zijn we enkele keren gestuit op de gemeentelijke welstandscommissie die dergelijke plannen moet beoordelen. Toepassing van de wolfskap kan volgens de welstandsnota niet. Een lastig probleem dat alleen oplosbaar lijkt als er een aanpassing komt van de welstandsnota zodat deze beter aansluit op de bouwtraditie op het landgoed.

De enorme daken van de moderne stallen zijn heel geschikt voor toepassing van zonnecellen. Dat spreekt Twickel uiteraard ook aan. Twickel zal hier dan ook aan meewerken mits de zonnepanelen zo min mogelijk opvallen. Een ontwikkeling die

de boerderij ligt half verscholen in het landschap, het zicht op het voorhuis is mogelijk

Afbeeldingen uit het boek "Boerenerven op het landgoed Twickel"

niet onvermeld mag blijven is de zogenaamde Rood voor Rood-regeling. Deze regeling heeft tot doel overbodig geworden stallen te slopen en daarmee het landschapsbeeld te verbeteren. Om de daar-

mee gemoede kosten te bestrijden mag de initiatiefnemer een of meer nieuwe woningen bouwen waar dit normaal niet is toegestaan. Ook daarmee hebben we op Twickel al ervaring opgedaan. Twee projec-

ten zijn gerealiseerd en enkele zitten nog "in de pijplijn".

Toekomstbestendig

Het herbestemmen van voormalige boerderijen is een actueel onderwerp. 2013 is uitgeroepen tot het Jaar van de Boerderij met als thema "behoud door ontwikkeling". Het uitgangspunt is steeds dat historische boerderijen het beste behouden kunnen worden door ze een toekomstbestendige functie te geven. Meestal is dat wonen maar ook zijn er enkele zorgboerderijen en B&B's. Het slopen van boerderijen om plaats te maken voor een nieuw woonhuis of het degraderen van de boerderij tot stal komt op het landgoed bijna niet voor.

Het resultaat is dat liefst 90% van de boerderijen op het landgoed Twickel van voor de Tweede Wereldoorlog dateert; 80% dateert zelfs van voor 1900. Vergeleken met omliggende gebieden is dat een groot contrast. Ook in Twente zijn er gebieden waar bijna geen boerderij van voor de oorlog meer te vinden is.

Twickel streeft er naar dat het landschapsbeeld zoveel mogelijk behouden blijft. Dat betekent onder meer dat boerderijen zichtbaar blijven in het landschap en dat de opbouw van de boerderij met een woon- en een bedrijfsgedeelte herkenbaar blijft. Nieuwe bewoners zijn in het algemeen van goede wil maar moeten meegenomen worden in de tradities van het landgoed. Als handreiking is daarom in 2004 het boek "Boerenerven op het landgoed Twickel" (auteur Lennert Vrij e.a.) uitgegeven. In dit boek is heel veel te vinden over de traditionele opbouw van het boerenerv en de toepassing van bouwmaterialen en bouwconstructies. Ook zijn er nuttige tips opgenomen voor het verbeteren van het wooncomfort zoals het aanbrengen van isolatie, het bestrijden van vochtproblemen etc. Het vereist wat meer denkwerk en deskundigheid maar het is heel goed mogelijk om op een moderne en comfortabele manier in een historische boerderij te wonen.

Albert Schimmelpenninck

Recent gebouwde schapenstal op Erve Loninkwoner in Beckum met wolfskap.

De geubel: stille getuige van het oude boerenbedrijf

De hedendaagse boerderij is tegenwoordig voorzien van de modernste snuffes en machines. Hiermee wordt het werk verricht dat vroeger grotendeels met de hand en behulp van paarden werd gedaan.

Door de mechanisatie zijn veel oude handgereedschappen en werktuigen uit het boerenbedrijf verdwenen. Op een enkel boerenerv in Twickel zijn ze nog te zien.

Restant van de geubel bij Erve Voortman.

Eén van de stille getuigen van de periode voor de mechanisatie is de 'geubel', een aandrijfmechanisme. Herman Hagens, boerderijen- en watermolendeskundige bij uitstek, schrijft in zijn boek *'Boerderijen in Twente'* onder andere over rosmolens bij boerenerven. "Veelvuldig werd op de boerderij gebruik gemaakt van paardenkracht om werktuigen aan te drijven. Het eenvoudigst in aanleg was de overal voorkomende 'göbel' (van het Duits Göbel = molenpaard). Het was een op het erf naast de boerderij geplaatst samenstel van tandraderen en kleine rondsels ('driefwark'), dat door twee paarden, doormiddel van lange bomen aan het draaien werd gebracht". Het geheel was op een gemetselde fundering geplaatst. Een Twents gezegde uit die tijd luidde: 'Jans, de peere mött veur 'n geubel komn, daor mot dösget wördn'. De combinatie werd ook wel 'döskegeubel' genoemd."

Aan het einde van de 19^e eeuw werd bij meerdere Twickeler boerenerven een geubel geplaatst voor het bewerken van onder andere stro voor de paarden. Op

boerderij Voortman is nog een gedeelte van een geubel aanwezig. Bewoner Herman ten Hove kan zich niet meer herinneren dat hij het geheel in werking heeft gezien. Op de deel van hun boerderij was aan de zijkant de hakselmachine opgesteld. Buiten liep het paard aan de lange boom, waardoor het samenstel

van tandraderen en kleine rondsels in beweging werd gebracht. De beweging werd met een lange as in een ondergrondse buis overgebracht.

Johan Holterman, oud-medewerker van de Stichting Twickel, kan zich herinneren dat hij omstreeks 1950 nog met de geubel heeft gewerkt bij zijn ouderlijke huis, het erve Möllinkwoner. Ook Willy Linthorst-Pek van het erve Groot Hobbelink, werkte tot in de jaren vijftig met de geubel. "Ongeveer één keer in de week werd het stro gehakseld. Ik liep dan meestal een uur naast het paard de vele rondjes", vertelt ze. Zowel de geubel als de hakselmachine zijn niet meer aanwezig. Wel herinnert zij zich dat er ook geubels zijn geweest bij de Twickeler erven Elbert, Wengele en De Stramperij.

De oplettende bezoeker van museumboerderij de Wendezoele op het erve Brinkate ziet naast de schuur aan de weg een geubel met vier lange bomen ('trekbeume') waaraan vroeger het paard werd gekoppeld dat zijn rondjes liep. Enkele jaren na de oprichting van de museumboerderij is deze geplaatst. Deze geubel is afkomstig uit het Nederlands/Duitse grensgebied. Tijdens de manifestatie van de OLM (Overijsselse Landbouw Maatschappij) in 1987 bij de schuren tegenover het kasteel zagen de bezoekers een werkende 'döskemöl'. Bij de openingshandeling van het gebeuren begeleidde burgemeester Van de Vegt het paard aan de lange boom. Wijlen Frits Berghuis ('Frits van de Procureur') vond het toen "'n omeunig leëmdign manifestatie."

Helmig Kleerebezem

Demonstratie van de geubel tijdens de OLM-manifestatie in 1987.

Melkrobot haalt druk van de ketel

Na de mechanisatie neemt de automatisering de boer veel werk uit handen.

Zo ook op erve Klein Altena, waar de familie Meijer hulp heeft van een melkrobot.

“Het is sociaal ook een vooruitgang.”

Wim Meijer (65) kan zich de tijd nog herinneren dat hij als kleine jongen mee hielp met melken. Er werd een wagen met melkbussen de wei ingereden, de koeien werden eraan vastgebonden waarna er vervolgens met de hand en emmers gemolken werd. Hoe anders gaat het tegenwoordig op erve Klein Altena in Beckum. Een robot doet het werk. De zeventig koeien worden automatisch gemolken wanneer ze, op zoek naar voer, een soort ijzeren kooi inlopen. Het

dier wordt herkend door een zender om de hals. Als de koe niet gemolken hoeft te worden, rolt er geen voer in de bak en loopt de koe weer de stal in. Het melken gaat in principe dag en nacht door. “Wij zijn er sociaal gezien op vooruit gegaan”, zegt Meijer. “Vroeger was je er ’s ochtends en ’s avonds 2,5 uur druk mee. Nu zijn we minder aan de melktijden gebonden en kunnen we op elk moment van de dag controleren of alle koeien zich wel gemeld hebben. Lichamelijk is het ook makkelijker want we hoeven niet meer de koeien aan de melkmachine te koppelen.”

Tot 1974 stonden de koeien nog gewoon op de deel. “Wel zo handig, als een koe moest kalven hoefde je niet naar buiten”, zegt Meijer met een glimlach. Met de bouw van de eerste stal, goed voor vijftig koeien, leken ze een fors voorshot genomen te hebben op de toekomst. “We hadden op dat moment zo’n twintig koeien en dachten nooit meer te hoeven bouwen.” De werkelijkheid is anders. De melkveestapel groeide, van de varkens werd afscheid genomen en de behoefte aan een moderne, grotere stal nam toe. Die werd vier jaar geleden

De mestrobot neemt de boer werk uit handen.

gebouwd, met in het midden de melkrobot. Over de vloer scharrelt een mestrobot die de uitwerpselen van de koeien in de roosters veegt. Voorheen deed Meijer dit handmatig. “Ik had elke dag last van de schouders.”

Wim Meijer is de derde generatie die het boerenbedrijf bestiert. Hij heeft de trekkers het werk van paarden zien overnemen en na de mechanisatie de invloed van de automatisering zien toenemen. “Ik weet nog dat ik met vader begin jaren negentig naar een melkrobot heb gekeken. Hij geloofde er niet in dat zo’n ding de koeien kon melken.” Zijn schoonzoon Frank, die samen met zijn dochter op termijn het bedrijf moet gaan overnemen, ziet de voordelen. “Zo’n melkrobot is wel een forse investering, maar de koeien geven iets meer melk en het melken kost ons minder tijd. Je kunt bijvoorbeeld een uurtje langer door gaan op het land.”

De nieuwe stal en robot zijn geschikt voor negentig koeien. Als het melkquotum in 2015 vervalt, zal het aantal koeien op Klein Altena waarschijnlijk toenemen. Omdat twee omliggende boeren in Beckum naar Drenthe verhuizen verwachten ze ook meer hectares in gebruik te kunnen nemen. “De beste verandering is voor ons een goede verkaveling.”

Wim Meijer bij de melkrobot.

Martin Steenbeeke

Broedvogels op boerenerven

De vele boerenerven herbergen diverse vogelsoorten, van huismus tot kerkuil. Ze broeden onder de daken en in speciale nestkasten. De vogelrijkdom komt meestal niet vanzelf. Bewoners van de opstallen kunnen er veel aan doen om de vogels naar het erf te laten trekken.

Een halve eeuw geleden was Twickel al erg in trek bij vogelaars, die toen nog deftig "veldornithologen" genoemd werden. Zij kwamen uit heel Nederland; in de eerste plaats om de zeldzame middelste bonte specht te zien waarvan Twickel de enig bekende vaste broedplaats was in ons land. Behalve het oude parkbos van Twickel vormden ook grote villatuinen in Delden en boomrijke boerenerven op het landgoed het excursiedoel. In villatuinen met oude coniferen hoopten ze de zeldzame europese (wilde) kanarie en het mooie vuurgoudhaantje te zien. En bij boerderijen met oude erfbossen en oude hoogstamboomgaarden was de appelvink het doelwit en ook de zwartbonte vliegenvanger, die toen nog vrijwel uitsluitend in

Oost-Nederland broedde. Alle genoemde soorten broeden nog op Twickel, behalve de europese kanarie. Hiervan zong in april van dit jaar nog wel één mannetje in de tuin van de vroegere bosbaas Te Veldhuis aan de Twickelerlaan. Dit jaar is de broedvogelbevolking van Twickel geïventariseerd door Bert Haamberg, Sytze Wouda en Peter van den Akker, waaraan een deel van de informatie in dit artikel ontleend is.

Soorten en maten

De prachtige oude boerenerven herbergen meer broedvogels dan de bovengenoemde bijzonderheden. Zoals mezen in alle soorten en maten: koolmees, pimpelmees, glanskop, matkop, staartmees en bij de aanwezigheid van sparrenbosjes soms

kuifmees en zwarte mees. Dan diverse soorten lijsters: behalve de merel ook de grote lijster en zanglijster. En verschillende vinkachtigen: naast de gewone vink ook de groenling en de schaars geworden kneu en soms zelfs -zoals bij de kasteelboerderij- de bontgekleurde putter of distelvink (zo genoemd vanwege zijn voorkeur voor distelpluis als voedsel). Overal op de boerenerven kwetteren huismussen rond maiskuilen, soms vergezeld door ringmussen en een paartje heggenmussen. Spreeuw en witte kwikstaart laten zich ook vrij snel zien, die broeden vaak onder daken van de boerderijen en schuren. Zodra er houtopstanden met struiken aanwezig zijn, verschijnen de zwartkop en (wat minder) de tuinfluiter.

Windveren

Heel wat zeldzamer op Twickel zijn de spotvogel en de nachtegaal, die dicht struweel en hagen met ondergroei nodig hebben, en de goudvink, die in dichte coniferen broedt. Bij een enkele boerderij met een populierenbosje in het Flierveld en Deldenerbroek klinkt nog de jodelroep van de zeldzaam geworden Wielewaal. Ook de koekoekroep hoor je nog maar zelden op Twickel (Rikkerink). Waar oude boomgaarden aanwezig zijn, broedt meestal wel een paartje van de bonte vliegenvanger en van het gekraagde roodstaartje, één van onze mooiste zangvogels. De vroeger erg algemene grauwe vliegenvanger is inmiddels helaas schaars geworden maar broedt toch hier en daar nog wel bij boerderijen waar nog vee gehouden wordt (insecten!). Dat laatste geldt ook voor de laatste huiszwaluwkolonies, die hier en daar op Twickel nog te vinden zijn onder de windveren van boerderijen en schuren zoals op de erven Sanders en Oldemolen in Oele, op Hagreis in Woolde en op erve Graes in Azelo. Gelukkig nemen de bewoners van deze erven enig ongemak in de vorm van uitwerpselen onder de nesten op de koop toe of ondervangen dat door een plankje onder de nesten aan te brengen. De boerenzwaluw laat zich gelukkig nog veel zien, al is die wel afhankelijk van de welwillendheid van de agrariërs om in de broedtijd continu een staldeur of raampje open te laten staan.

- Appelvink
- Goudvink
- Bonte vliegenvanger
- Grauwe vliegenvanger
- Gekraagde roodstaart
- Vuurgoudhaantje
- Europese kanarie
- Middelste bonte specht
- Zwarte specht
- Ransuil
- Bosuil

Op deze kaart is te zien waar karakteristieke broedvogels worden gesignaleerd.

Sensatie

Om de onvolprezen muizenvangers, de uilen, een broedplek te geven, moet iets meer gedaan worden. Voor de bosuil moet

Boerenerven met houtopstanden en oude schuren herbergen meestal veel broedvogels.

een grote nestkast in het erfbos worden opgehangen; voor de kerkuil en steenuil zijn speciale nestkasten nodig die bijvoorbeeld in de kapschuur gezet kunnen worden. Er zijn altijd wel leden van lokale werkgroepen bereid de kasten te maken en op te hangen (en later te controleren en schoon te maken). Er zijn zelfs speciale kerkuil- en steenuilbrigades. Ook vestigt zich tegenwoordig graag een paartje van de holenduif in deze grote nestkasten. De holenduif was vroeger een zeldzame broedvogel in hollen van de zwarte specht in oude eenzame bossen. Als de boerenerven rijk zijn aan oud loofhout vertonen zich (naast houtduiven, eksters en gaaien) soms spechten: de grote bonte specht, de veel zeldzamere kleine bonte specht (slechts musgroot!) en hier en daar ook de groene specht. Wordt er 's winters bijge-

voerd, dan kan men soms de sensatie beleven van een bezoek van de zeldzame middelste bonte specht met zijn geheel orangerode bovenkop; die houdt erg van vetbollen, zoals schrijver dezes bij zijn boerderijtje in Driene mocht vaststellen. En wie bijvoert met forse zaden (en ook bewoners van 'gewone' woningen op het landgoed mogen dit best doen!) kan als beloning boomklevers of de appelvink met zijn kolossale snavel ("pittenkraker") verwachten.

Inrichtingsplan

De meest vogelrijke erven op Twickel herbergen wel twintig verschillende soorten broedvogels. Die vogelrijkdom is meestal niet vanzelf gekomen. De bewoners zijn vaak uitgesproken dierenliefhebbers en beseffen dat "leven en laten leven" een mooi uitgangspunt is. Zij sparen de zwaluwnesten, ze laten wat bloemrijke overhoekjes staan, behouden oude hoogstamboomgaarden of laten die weer aanleggen en hebben vaak een mooie poel of vijver gegraven. Daarbij worden ze gesteund door de Stichting Twickel, die per erf een inrichtingsplan laat opstellen. In een goed plan hoeven traditionele landschapselementen en beplanting een efficiënte werkomgeving niet in de weg te staan. De Stichting Twickel stelt ook passend, streekeigen plantsoen gratis ter beschikking aan de bewoners.

Meer vogelleven

Op tal van manieren kunnen bewoners bijdragen aan het in stand houden en

verhogen van natuurwaarden op het boerderij-erf. Advies over goede inrichtingsmaatregelen en informatie over subsidieregelingen kan men verkrijgen bij Landschap Overijssel in Dalfsen. De volgende faunabevorderende maatregelen zijn mogelijk:

Aanleggen van een takkenhoop of houtrillen. Die bieden voedsel- en broedgelegenheid voor bijvoorbeeld winterkoning en heggenmus. Er kunnen ook wezels en egels in schuilen. Dat geldt ook voor oude schuurtjes met brandhoutstapels.

Hoogstamboomgaarden. Het behoud en de aanleg van traditionele hoogstamboomgaarden is belangrijk uit het oogpunt van cultuur en natuur. Er leven vinken, zanglijsters en, indien niet té netjes onderhouden, steenuilen en spotvogels.

's Nachts jaagt de bunzing er graag op muizen. Als de hoogstamboomgaard omgeven wordt door een beukenhaag, is het plaatje helemaal af.

Vijvers, poelen en sloten. Leefwereld van kikkers en salamanders, in de moerasbegroeiing langs de randen kunnen wilde eenden en waterhoentjes broeden. Langs bloemrijke slootkanten is een rijk insectenleven, waarvan weer allerlei vogels kunnen profiteren. Zwaluwen hebben een drassige plek met leem nodig om materiaal voor hun nest te verzamelen. Demp die dus liever niet als dat enigszins mogelijk is.

Doornstruiken en bessenstruiken planten. Ideaal voor een rijke fauna op overhoekjes aan de rand van het erf. Doornstruiken als meidoorn en sleedoorn en besdragende heesters als gelderse roos, lijsterbes en hulst bieden broedgelegenheid en voedsel voor tal van vogelsoorten als lijsters, vinken en braamsluiper. Indien er tussen de struiken plaats is voor bloemen en grassen, komen er ook zaadetende vogels als geelgorzen en kneuen op bezoek.

Nestkasten. Door het plaatsen van nestkasten kunt je allerlei soorten vogels naar het erf toe trekken. Nestkasten zijn verkrijgbaar of te maken in allerlei typen en maten: voor uilen, zwaluwen, mezen, spreeuwen, vliegenvangers, boomkruipers en nog veel meer.

Mooie Twickeler boerderijen en erven dragen behalve aan de economie ook bij aan het cultuur- en natuurbehoud van het landgoed. En voor wie er oog voor heeft geldt: hoe meer vogelleven, hoe meer vreugd!

Onno de Bruijn

Oude hoogstamboomgaarden vormen een ideaal biotoop voor de steenuil.

Weeskinderen op de boerderij

De tijden dat overvolle weeshuizen hun pupillen uitbesteedden aan een gezin op een boerderij zijn al lang voorbij. De laatste kinderen die dit hebben meegemaakt, hebben een respectabele leeftijd bereikt. Jo Halenbeek (93 jaar) en haar zus Netty (88) kwamen samen met hun zusje Paulien en broertje Jaap vanuit een Amsterdams weeshuis naar Delden en Hengelo.

Netty (links) en Jo Halenbeek.

“Onze ouders woonden in Tuindorp Oostzaan, aan de overzijde van het IJ. Je gaat bij het Amsterdamse Centraal Station met de pont het IJ over en dan kom je bij Tuindorp Oostzaan. Vader was elektricien. Hij heeft geholpen de verlichting aan te leggen bij de St. Bavo in Haarlem. Toen dat klaar was, kreeg hij een hersenvliesontsteking. In een week was ie weg! Hij was nog maar 28 jaar! Dus moeder moest voor ons zorgen. Met vier kinderen bleef ze zitten. We verhuisden naar Amsterdam-West, vlakbij opoe en opa. Moeder had geen baan, maar zij naaide voor deftige dames. We moesten vaak een japon wegbrengen. Die rijke dames woonden op de Keizersgracht of de Prinsengracht. Moeder zei altijd: “Denk erom, je moet geld meebrengen, hoor, ze moeten je betalen!” Het was een hard leven. Moeder moest voor vier kinderen zorgen dat in de twintiger jaren! Als ze de huur kwamen halen, had moeder geen geld en

moesten wij als kinderen achter een gordijn, zodat ze niet konden zien dat er iemand thuis was. Moeder werd ziek en ging naar het sanatorium in Beekbergen op de Veluwe. Vijf jaar later is ze gestorven. Van 1930 tot 1935 zijn we in het Stadsbestedelingenhuis geweest.”

Ontvoerd

“Op een dag werden we netjes aangekleed. Mooi hoedje op en alles! En toen kwam er een meneer uit het weeshuis die onder de directeur stond. Nou, die nam ons mee naar de trein. Je kunt wel zeggen dat we ontvoerd werden. We zijn gewoon afgeleverd als een pakketje. De familie mocht niet naar de trein komen. Die heeft pas later gehoord waar we heen gingen. Opoe en opa en de tantes. We zaten in een stoomtrein met ouderwetse houten banken. Wij wisten niet waar we heen gingen.” Op het station in Delden scheidden de we-

gen van de vier kinderen. Jo en Paulien reden verder naar Hengelo, terwijl Netty en Jaap moesten uitstappen in Delden. Daar werden ze opgevangen door de heer Van der Molen, het hoofd van de Eschschool. Hij trad op als voogd van de weeskinderen in Delden. Zo was hij ook voogd van een zekere Marie uit het weeshuis in Rotterdam. Zij was uitbesteed bij de familie Hietbrink op het erve Raesfelt. “Toen Marie daar als vier- of vijfjarige kwam, werd ze op een stoel gezet onder een grote klok en daar heeft ze twee dagen gezeten zonder een woord te zeggen”, vertelt Netty.

Krentenbrood

Op het station ontmoetten Netty en Jaap ook hun pleegouders. “Toen we op een station aankwamen stonden daar vier boerenmensen, helemaal in het zwart”, vertelde Netty daarover. “Mijn pleegouders en die van Jaap: Morsink en Truitman. We verstonden ze niet. Ja, wij waren Amsterdammers. We liepen vanaf het station door Delden naar de es. We liepen door de roggevelden, toen ik zei: “Ik weet het niet Jaap, maar ik denk dat we in Duitsland zijn.” Omdat die mensen Twents praatten. Ik kon ze niet verstaan.”

“Toen we bij Truitman binnen kwamen, kregen we een boterham met koffie en beskuit. Dat hadden we lang niet gehad. Zelfs krentenbrood! Dat kregen we anders alleen met kerstmis. Jaap was bij Truitman op Klein Hobbelink en ik bij Morsink op 'n Broake. Ik kreeg een paar mouwen aangehouden en moest meteen mee roggebonden. Tien jaar was ik toen. Jaap moest ook meehelpen. Jaap zag ik veel, maar mijn zussen in Hengelo niet. In de eerste dagen wisten we van elkaar niet waar we waren. Jo verlangde zo naar mij en Jaap dat haar pleegvader lopend met haar naar de Deldeneresch is gegaan om te zien waar we waren gebleven.”

Op de Eschschool

Netty heeft drie jaar op de Eschschool gezeten, Jaap die al twaalf was, bleef er maar een jaar. “Ik had nog schoenen vanuit het weeshuis. Toen ik op de Eschschool aankwam, zongen ze: “Wij zijn te lui om te werken, Poepzak” en ze wezen naar mij. “Wij lopen allemaal op klompen, alleen Poepzak heeft schoenen aan”. Ik wou toen ook klompen hebben. Naast het schoolhoofd Van der Molen was er nog een jufvrouw, ik dacht dat ze Mateman heette.

Roggeschoven op de Deldeneresch.

Van der Molen sprak Nederlands, maar de kinderen niet. Ze vroegen mij: “heb ie ’n breur?” Ik dacht “Waar heb je het over?” “Wie is dat dan?” Ik zei: “O, dat is mijn broer!” “Heb ie dan een feits?” Ik vroeg “Wat is dat?” “Dat daar.” was het antwoord. “O, dat is een fiets!” “O, dus je kunt wa plat.”, stelden ze vast. Ze spraken over een feits, omdat ze dachten dat dit de Nederlandse uitspraak was. Ik werd veel gepest. Daarom ging ik veel met Jaap mee.

De jongens van Vunderink en Wanink liepen achter mij aan. Als ze mij pestten ging ik onder het prikkeldraad door, de wei in en dan had ik al gauw een stuk uit mijn jas of uit mijn broek.”

Opoe en opa

“Bij Truitman thuis hadden ze nog twee jongens van 10 en 15 jaar: Frits en Jan. Jan was vijf jaar ouder dan ik. Hij was, denk ik, voor mij bedoeld want ze zeiden: “Nou

heb ie een wich, Jan”. Als ik uit school kwam moest ik meehelpen, maar de boeren waren voor mij heel lief hoor! Ze hadden zelf een dochtertje gehad dat was overleden. Eerst noemde ik ze tante en oom, later opoe en opa. Opa was heel gek met mij. Ik was zien wich.”

“Na de Eschschool is Jaap naar de ambachtschool gegaan. Hij wilde electricien worden. Daarom kon hij niet op de boerderij blijven waar ze hem graag hadden gehouden als boerenknecht. Hij is toen in de kost gekomen bij ’t Hoogspel. Daar heeft hij heel wat werk verricht als kelner. Als er bruiloft was, mocht hij het diner klaar maken en stond hij in de keuken.” Na drie jaar is Netty in huis gekomen bij de oudste zoon van haar pleegouders, die in Hengelo woonde. Zo hoefde zij niet meer door de stikdonkere Twickelerlaan te fietsen om naar de vervolgschool te gaan. Netty is later onderwijzeres geworden, Jaap heeft bij Heemaf en Holec gewerkt en Jo had samen met haar man een kruidenierswinkel in Hengelo. Pauline is na de Tweede Wereldoorlog teruggekeerd naar Amsterdam.

Jo en Netty vertelden hun verhaal aan Gert Banis. Jan Hakstegen schreef het interview uit en Aafke Brunt maakte er de bovenstaande samenvatting van.

Erve Klein Hobbelink van pachter Truitman, omstreeks 1978.

'Twickelfamilie' viert jubileum stichting

Bijna vijfhonderd (erf-)pachters, huurders en medewerkers van de landgoederen van Stichting Twickel vierden afgelopen zaterdag 31 augustus gezamenlijk het 60-jarige bestaan van de stichting. Na een ontvangst door het bestuur in het kasteel werd in groepen een ronde gemaakt over de buitenplaats. In de tuinen, werkplaatsen, stallen en het archief werden presentaties gegeven. De geslaagde dag werd besloten met een buffet in een grote feesttent. Als cadeau ontvingen de gasten de eerste exemplaren van het nieuwe 'Twickel-boek' (zie pag 18-19).

De foto van deze bijzondere groep Twickel-bewoners is gemaakt met een drone, een mini-helikopter met een camera. (foto Wouter Borre)

Nieuwe bedrijvigheid in oude boerderijen

Op Twickel hebben de laatste decennia meerdere boerenbedrijven hun oorspronkelijke functie verloren. Agrariërs hebben plaats gemaakt voor pachters met een andere bedrijvigheid. Een aantal 'nieuwe' ondernemers vertelt. Allereerst Jan Herbrink, wijnimporteur en wijnagent, samen met zijn vrouw Joke ter Hellen woonachtig op erve Klein Avest aan het Oelerschoolpad in Oele. Tot 1998 was dit volop in gebruik als boerenbedrijf.

Wijnboerderij in Oele.

“Ik ben inmiddels 35 jaar wijnimporteur en wijnagent en had mijn bedrijf eerst in Almelo samen met een compagnon. Ik had de wens om voor mij alleen iets te beginnen; bij toeval kwam ik bij Twickel uit als woon- en werkplek. Tijdens een fietstocht over landgoed Twickel kwamen we eens aan de praat met een boer die in het veld aan het werk was. Door zijn verhaal werden we zo enthousiast dat we gingen informeren bij Twickel. Na een jaar werden we gebeld dat Erve Klein Avest vrij zou komen. Toen we hier kwamen wonen, vijftien jaar geleden, moesten meerdere stallen, de gierkelders en dergelijke nog worden gesaneerd. Het woonhuis, uit 1843, hebben we zelf opgeknapt. Het wonen hier en het voeren van mijn bedrijf vraagt een mix van respect voor wat er is, het authentieke van Twickel en leven in de 21^e eeuw. Zo hebben we tussen het woonhuis en de deel een hoge hal

gemaakt met grote dakramen waardoor er een hele lichte entree is ontstaan. Het grootste deel van de opslag staat in Borne, maar hier in de Twickelschuur, vroeger de kalverenschuur, is mijn proeflokaal. Tussen 2003 en 2005 is deze schuur gerestaureerd. Door grote raampartijen is hij een stuk lichter gemaakt en er is een bovenverdieping gecreëerd.”

“Ik verkoop wijnen zowel aan particulieren als aan bijvoorbeeld restaurants. Elke zaterdag is er wijnspreekuur waarbij steeds andere wijnen centraal staan. Die wijnen, ongeveer vierhonderd verschillende, haal ik bij zo'n honderd wijnboeren in Frankrijk, Italië en Spanje. Ik houd van wijnboeren die gericht zijn op het ambacht. De plek, de wijnstok en de bodem zijn belangrijk. Maar zeker ook de wijnboer zelf. Wat hij doet met de wijngaard, de keuzes die hij maakt en

zijn passie voor het ambacht zijn bepalend voor de smaak van de wijn. Onderdeel van mijn plan was het planten van wat wijnstokken of het aanleggen van een boomgaard. Die boomgaard is er gekomen. Puur hobbymatig maak ik, als de oogst gelukt is, cider van appels en peren. Onder de naam Zie d'r is dit te koop, onder andere in de landgoedwinkel en in de zomermaanden op de streekmarkt in Delden.”

Op erve Groot Avest, een eindje verder aan het Oelerschoolpad, wonen Miranda en Remco Brandt-Harink met hun zoon Michiel (2). Hier worden agrarische activiteiten gecombineerd met een Bed@Breakfast. Miranda vertelt hoe dit is gekomen.

“Wij hebben met zijn tweeën altijd de wens gehad om een beetje buitenaf te wonen. We wilden wat paarden, schaaapjes en wat koeien houden. Onze beide grootouders hadden een boerderij; daardoor groei je er toch een beetje mee op. Ook met het oog op de slagerij van mijn vader zou het houden van koeien niet onlogisch zijn. Een jaar of zeven geleden kwam erve Groot Avest vrij. Na een open dag hebben we een bedrijfsplan ingeleverd, waarin we ook een B&B hadden opgenomen, en bleven wij van de laatste tien kandidaten over.”

“Inmiddels hebben we, naast een aantal paarden, zestig blonde d'Aquitane koeien die in de winter binnen staan maar in de zomer lekker buiten lopen. De melkstal hebben we dichtgemaakt en gebruiken we als opslag. De koeien gaan weg voor de slacht voor eigen slagerij en voor particulieren op bestelling. In de toekomst willen we het vlees ook gaan verkopen via een eigen boerderijwinkel. De grond bij de boerderij gebruiken we voor gras; vrijwel alles wat we eraf halen is voor eigen gebruik. Daarnaast hebben we nog een weilandje in Beckum met wat maïs.”

“Toen we hier kwamen wonen, hebben we eerst het dakbeschot vernieuwd en twee kamers voor gasten klaargemaakt. Daarna zijn we begonnen met het opknappen van het privé-woonhuis uit 1882. Dat is nu bijna klaar, we doen vrijwel alles zelf. Al heel snel liep de B&B zo goed dat we er twee kamers hebben bijgemaakt. De verbouwing is in overleg met Twickel gedaan. De oude stijl, onder andere met de gebinten, is behouden gebleven. Dat hele moderne past niet bij

Twickel, maar ook niet bij ons.” “De activiteiten op de boerderij en de B&B doen we erbij. We werken beiden nog elders, ik in de slagerij van mijn vader en Remco verricht onderhoud aan sportvelden en agrarische werkzaamheden. Onze hobby, rijden met paard en koets, vraagt ook wat tijd en met de kleine erbij vervelen we ons zeker niet. Maar juist de combinatie van alles maakt het hier zo mooi wonen en werken!”

Op erve Groot Buren aan de Burenweg is vanaf 2000 een zorgboerderij gevestigd. Tot die tijd heeft de familie ter Braak er lange tijd geboerd. Barbara Heuvelink, die als zorgboerin op het erve woont, en Dieneke Vogelaar, hulpboerin, vertellen.

“De boerderij bestaat al heel lang. In de 17de eeuw staat erve Groot Buren al in de boeken genoemd. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw was de boerderij een lös hoes, de laatste in deze buurt. Bewoners en vee leefden hier onder één dak. Daarna werd er pas verbouwd en kwam er een apart woonhuis. Voor de zorgboerderij zijn er wat interne aanpassingen gedaan. Zo zijn er bijvoorbeeld twee kantines gecreëerd.”

“Erve Groot Buren valt onder stichting Philadelphia, die mensen met een verstandelijke beperking begeleidt en ondersteunt. De boerderij is als dagbesteding

Aan het werk in de zorgboerderij.

opgezet. Dat wil zeggen dat hier dagelijks tussen de twaalf en vijftien ‘hulpboeren’ werken. We proberen zoveel mogelijk authentiek te boeren. Dat betekent dat we heel veel handmatig doen. Op die manier creëren we veel verschillende werkzaamheden en is er voor elk wat wils. We kijken naar wat de hulpboeren willen, waar hun interesses liggen. De meeste van hen hebben vaste taken.” “We hebben fok- en mestkonijnen, kippen voor de eieren en

voor de slacht, een aantal varkens, een moestuin, een paar paarden, wat koeien en een aantal fruitbomen. Ook hebben we een klein aardappelveldje en verbouwen we voederbieten. Er is een hulpboer die met de snijmachine voederbieten snijdt, een ander kan en mag melken, terwijl weer een ander de konijnenhokken schoonmaakt of de eieren van de kippen raapt. Een aantal momenten in de week wordt er geknutseld; de een haalt een klok uit elkaar, een ander maakt een schilderij of schildert een vogelhuisje. Sommige producten verkopen we in ons eigen winkeltje. Daar verkopen we ook eieren, groenten uit de moestuin, eigengemaakte kaas, yoghurt en kwark.”

“Het werk op de boerderij is de kapstok waar de zorgverlening aan is opgehangen. Het draait om aandacht voor de cliënten en hun werkervaring. Iedereen kan hier werken op zijn of haar niveau en tempo. De een heeft meer ondersteuning nodig dan de ander, maar de nabijheid van begeleiding is voor iedereen belangrijk. Er is een klein team van medewerkers en stagiaires die hierbij ondersteunt. Maar er moet wel gewerkt worden op de boerderij. Aan het eind van de dag mag iedereen wel een beetje vies of moe zijn.”

Gastenkamer in de Bed&Breakfast.

Chantal Ophuis

HET KASTEELOBJECT

De lachende Hollandse koe uit Frankrijk

Kasteel Twickel herbergt duizenden objecten. Niet allemaal even waardevol of bekend, maar wel allemaal met een eigen verhaal. Zoals objectnummer HAG120: Twee polychroom geschilderde Delftse koeien. Of is het iets anders?

Met een charmante glimlach op de kop kijken de twee koeien parmantig naar het voorplein. Hun vaste plek is op het dressoir voor het raam in de Van Wassenaerskamer. Een ereplek in een van de fraaiste kamers van het kasteel, gevuld met prachtige schilderijen en meubels. De aardewerken beesten zijn zo'n twintig centimeter hoog. Aan de onderkant zijn ze gemerkt door de Delftse plateelbakkerij De Roos, actief in de periode 1727 - 1755.

Koeien, met of zonder melkers, behoren tot de meest bekende en geliefde voorwerpen in Delfts aardewerk. Altijd vervaardigd als een elkaar aankijkend stel versieren ze sinds de 18^e eeuw schouwen, meubels en vensterbanken. Opmerkelijk is dat de koeien bijna altijd beschilderd zijn met uitbundige bloemguirlandes rond hun rug en

nek. Voorbeeld hiervoor waren de vetgemeste prijskoeien en prijsossen die sinds de 17^e eeuw elk jaar op de naamdag van Sint Lucas, de beschermheilige van het slagersgilde (wiens attribuut de gevleugelde os is), tijdens feestelijke parades in Nederlandse dorpen en steden te bewonderen waren. Het bekroonde beest werd gedecoreerd met bloemenkransen en slingers, vaak werden zijn horens verguld en soms zelfs versierd met sinaasappels. Het vlees van dit bijzondere dier werd gegeten tijdens het aansluitende diner van het gilde en een deel werd gedoneerd aan de kerk en de armen. De uitspraak: "De gilde-os wordt omgeleid" werd daarom ook synoniem gebruikt om te zeggen: "Het is feest!"

Toch klopt er iets niet aan deze koeien. Kleurgebruik en textuur van het glazuur is

verdacht: de gladheid voelt niet goed. Het zal toch niet waar dat zijn dat op Twickel kopieën staan? Na raadpleging van deskundigen werd dit vermoeden bevestigd. De koeien zijn hoogstwaarschijnlijk eind 19^e-eeuwse vervalsingen die in die tijd veel in de buurt van Parijs werden vervaardigd. Vooral in de periode 1880-1930, toen de belangstelling voor het oude Delfts groot was, werd het veel nagebootst. Meestal ging het om vrije navolgingen, soms om opzettelijke vervalsingen. Dit kon zo goed gebeuren dat het nu moeilijk is origineel en kopie te onderscheiden.

Ach, wat maakt het uit. Ze zijn prachtig, deze lachende koeien, die zo vrolijk kijken naar het stille voorplein.

Rob Bloemendal

Riek en Hendrik Naafs.

Het water kwam uit de put

Hoe was het om op een boerderij te wonen in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw, toen stromend water nog niet voor handen was? Naast de boerderij op het erve Groot Wicherink aan de Almelosestraat staat in de boomgaard nog een waterput van Bentheimer zandsteen.

Hij is buiten gebruik. Eens stond de put vol met bruin gekleurd welwater. Dit liep naar een pomp op de deel. Voor het vee maakte de kleur van het water niet uit maar voor de bewoners, die eisen aan het drinkwater gingen stellen, werd een nieuwe put geslagen. Dat gebeurde in de jonge jaren van Hendrik Naafs (1937) die nog steeds op de boerderij woont. Inmiddels is hij al heel lang getrouwd met zijn vrouw Riek.

“Een aansluiting op het waterleidingnet kwam er pas aan het eind van de jaren vijftig”, vertelt de heer Naafs. “De nieuwe

put is geslagen door buurman Heuker of Hoek. Hij spoorde wateraders op met behulp van een wichelroede, een gaffelvormige wilgentak. Hij was een begaafd wichelroedeloper. Na hem waren er meer mensen die water konden vinden. Dat bleek toen overal in de weilanden betonnen ringen van putten verschenen. Sommige waterzoekers liepen met hun trouwring aan een draadje door het veld. Boven een waterader sloeg de ring bij iemand die daar gevoel voor had, sterk uit.”

De tweede put van Groot Wicherink leverde naast helder drinkwater ook het

water voor de was. “Naast de put stond een pomp”, weet mevrouw Naafs nog. “Het water werd in emmers naar binnen gebracht. Opoe bewaakte het vuur in de fornuizen. Het ene stond in de keuken en het andere aan de achterzijde van de brandmuur op de deel. Elke dag stond opoe al heel vroeg op om de vlammen weer op te rakelen. De vuile was ging op zondagavond in de fornuisput om ‘s nachts op een zacht vuur te weken. Heel vroeger was de pot van zwaar ijzer, later van koper. De volgende maandagochtend zetten we het wasgoed in de tobbe, waarin we het bewerkten met een borstel op een wasbord. Vervolgens werd er eindeloos gespoeld en gewrongen. Later hadden we een houten wasmachine met een wringer erboven. Ook die werd gevuld met water uit de fornuisput. Onze eigen wasbeurt vond plaats onder de pomp met het bruine water op de deel. Alleen het gezicht en de handen kwamen hiervoor in aanmerking. Op zaterdag werd op het fornuis op de deel water gekookt. Dit ging in emmers, waarmee we ons in de slaapkamers konden wassen.”

“De plee stond in een hok tegen de buitenmuur van de deel. Deze voorziening bestond uit een houten plank boven een ton. De ton werd om de twee weken in de gierkelder van de varkens gelegegd. De inhoud daarvan ging met een grote schep, later met een handpomp, in de gierkar; een ton op een driewieler die achter het paard op het land werd gereden.”

“Tijdens de slacht kwam de fornuisput ook van pas. Van oude lakens, die toen nog van linnen waren, naaiden we zakjes met een lengte van zo’n dertig centimeter. Hierin bereidden we bloedworst en bakworst. Voor bloedworst vulden we de zakjes met bloed, roggemeel, blokjes spek en kruiden. Baklever maakten we van gemalen varkenslever, hoofdkaas en blokjes spek. De zakjes kookten een paar uur in de fornuisput. Het ging niet altijd goed. Het kwam nog al eens voor dat de boel knapte. Als we klaar waren, hingen we de gekookte worsten aan stoken die op de rugleuningen van de stoelen legden.” Zo waren de bewoners altijd bezig. Maar het slachten was ook een sociale bezigheid. De noabers hielpen elkaar en keurden de producten onder het genot van een flink paar glaasjes.

Aafke Brunt

Ontdekkingsreis door historie en landschap

“Twickel” is de korte en bondige titel van een nieuw boek dat eind augustus is gepresenteerd. De auteurs Aafke Brunt en Jan Haverkate beschrijven aan de hand van een wandeling veel facetten van het landgoed en directe omgeving. Onder meer de historie, bewoners, Delden en bouw van het kasteel komen aan bod. Het boek is niet alleen interessant voor liefhebbers van historie maar ook voor bezoekers op zoek naar praktische informatie. “Wij noemen het een historische reisgids”.

Aafke Brunt, Lucia den Ouden en Jan Haverkate presenteerden hun boek in een oude reiskoffer van baron Van Heeckeren.

Iedereen die wel eens een voor hem onbekend land, stad of streek heeft bezocht, kent het gemak van reisgidsen als Lonely Planet. Op een toegankelijke manier, voorzien van veel illustraties, plattegronden en foto's worden de bezienswaardigheden toegelicht. Je hoeft niet het hele boek te lezen, maar pakt die onderdelen eruit die je interesse hebben. Het boek “Twickel” laat zich vergelijken met zo'n veelomvattende reisgids, zowel qua formaat, opmaak als inhoud. De auteurs Aafke Brunt en Jan Haverkate schetsen de geschiedenis van Twickel maar geven ook praktische informatie die toeristen en recreanten op weg helpt bij een bezoek aan Delden en het landgoed. “Wij noemen het daarom ook wel een historische reisgids”, verklaart Lucia den Ouden, die de auteurs bij het vergaren van alle informatie heeft bijgestaan. “Je reist als lezer niet alleen door de

tijd maar ook fysiek door het huis, tuinen en landgoed.”

Nieuwe inzichten

Aafke Brunt, archivaris bij de Stichting Twickel en Jan Haverkate, journalist, kennen Twickel als geen ander. Zij hebben meerdere publicaties over het landgoed op hun naam staan maar ook voor hen was het vervaardigen van het boek een soort ontdekkingsreis. “Ik schrijf al sinds 1993 over Twickel en ik denk dat ik alles weet maar dat is dus niet zo”, erkent Jan Haverkate. De lezers worden mee op reis genomen aan de hand van een wandeling over de Umfassungsweg. Haverkate, Brunt en Den Ouden hebben deze populaire nieuwe wandelroute voor dit doel met de ogen van een buitenstaander afgelegd. Van veel elementen die ze tegenkwamen, zoals het huis, de tuinen, boerderijen, wegen en

stad Delden, is beschreven hoe het er vroeger bij lag en in de loop der eeuwen vorm heeft gekregen. Lopende door het landschap bleken er nog veel vragen onbeantwoord te zijn. Waarom lopen de Oelerbeek en de Twickelervaart een kilometer lang keurig naast elkaar? Waarom verkochten veel inwoners van Delden hun eigen akkers op de Deldeneresch aan Twickel? Uit welke verschillende bouwdelen bestaat het kasteel? De antwoorden zijn door uitvoerig archiefonderzoek en locatiebezoeken achterhaald. “Natuurlijk was er veel informatie in het archief te vinden maar wij zijn tot nieuwe inzichten gekomen door zaken te combineren”, vertelt Aafke Brunt. “En dan blijkt er op oude kaarten veel meer op te staan dan je er ooit op gezien hebt.”

Onder water

Het boek beschrijft beeldend hoe Twickel in zevenhonderd jaar tijd is gegroeid en vorm heeft gekregen; van de aankoop van het huis Eijsinc en de Noordmolen door Herman van Twickelo in 1347 tot het huidige ruim 4.000 hectare grote landgoed. Een belangrijk hulpmiddel was een kaart van de omgeving van Delden uit het stedenboek van Jacob van Deventer, gemaakt rond 1560. Hierop wordt de stad Delden omringd door wegen, bossen, enkele windmolens en is het ruimtebeslag van het huis Twickel (Wickelroy genoemd op de kaart) nog vrij bescheiden. Haverkate: “Twickel is in een continu proces in zeven eeuwen tijd uitgebouwd tot het grote bedrijf wat het nu is. Op de plek van het voorplein en de brug over de gracht stond vroeger bos en de nabije omgeving, het Breede Riet, liep vaak voor lange tijd onder water. Dat heb ik me nooit echt goed gerealiseerd en zo zijn er zoveel dingen. Aan elke plek in en rond het huis is wel een verhaal verbonden. De tijd van toen hebben we gevisualiseerd in de ruimte van nu.”

Ingewikkeld

“Twickel” is rijkelijk gelardeerd met foto's, kaarten, plattegronden en 3d-tekeningen. Deze beeldende aanpak past bij de wijze waarop mensen geschiedenis willen beleven. De historie moet op een toegankelijke manier geschetst worden, met niet alleen feitelijke informatie maar ook luchtige anekdotes. “Een bijna wetenschappelijke uitgave met veel voetnoten is niet meer van deze tijd”, zeggen de auteurs. “In deze vorm is dit bijna het ideale geschiedenisboek.” De aanpak maakt het boek wel heel

Van de voorzitter

Enkele weken geleden heb ik gesproken met de heer Jan Cramer, voorzitter van Delden Klassiek. Delden Klassiek organiseert al vele jaren zondagmiddagconcerten in de Oude Blasius in Delden. Exclusief voor abonneementhouders worden ook concerten in Kasteel Twickel gegeven.

Deze kasteelconcerten van Delden Klassiek zijn vanaf het komende concertseizoen 2013-2014 ook toegankelijk voor de Vrienden van Twickel. VvT-leden betalen € 25 per persoon met een maximum van twee kaarten per Vriend. De eerste kasteelconcerten zijn op 24, 25 en 26 september. Verdere informatie vindt u op onze website. Leden van wie het emailadres bij ons bekend is, hebben hierover onlangs een mail ontvangen.

De plannen voor extra goederentreinen zijn inmiddels in een beslissende fase gekomen. Ik heb als voorzitter van de Vrienden van Twickel gebruik gemaakt van de inspraakprocedure voor de MER rapportage en mij uitgesproken tegen alle varianten. Immers bij elke variant worden dorpen en steden in Oost Nederland extra belast met een groeiende stroom goederentreinen. Komend najaar zal de staatssecretaris haar besluit nemen. Alertheid blijft dus geboden.

Samen met de Stadsraad Delden heeft ons bestuur gesproken met twee wethouders van de gemeente Hof van Twente. Ons is verzekerd dat de gemeente volledig achter de plannen staat van architect Van Gessel voor de aanpassingen aan de Rondweg. Eind augustus zal de stuurgroep van het Pact van Twickel uitgewerkte voorstellen uitbrengen aan Provinciale Staten. Provinciale Staten besluiten in najaar 2013 of de aanpassingen bij het groot onderhoud mogen worden gerealiseerd.

Om extra druk uit te oefenen in deze fase van het besluitvormingsproces hebben wij besloten een brief te sturen aan het College van B&W van de gemeente Hof van Twente. Die brief kunt u binnenkort lezen op onze website. De brief is mede ondertekend door diverse organisaties in Delden.

Het landgoed Twickel is onze steun waard, daarom hebben wij besloten stelling te nemen in deze twee kwesties die het landgoed "raken".

Gillis de Bruijn

Elise Elbert van erve Mollinkwoner deelt kaas uit.

Fietstocht langs boerderijen

Ruim honderd vrienden maakten 24 augustus een fietstocht over het landgoed waarbij de boerderijen Klein Hobbelink, Bokdam en Mollinkwoner werden bezocht. De ontvangst was hartelijk en de deelnemers kregen een goede indruk van het boerenleven in de 21-ste eeuw.

André Luttikhedde van erve Bokdam vertelde gepassioneerd over Boeren voor Natuur en de daarbij behorende wetgeving. Moeder Rieki Luttikhedde was blij met het bezoek "Op zo'n dag kom je met diverse mensen in contact die anders voorbij fietsen of vlug iets kopen bij het stalletje aan de oprit van ons erf." Bij kaasboerderij Mollinkwoner werden de deelnemers deelgenoot gemaakt van de haken en ogen bij het maken van kaas. De deelnemers waren opgedeeld in vijf groepen maar deze waren nog te groot om de daadwerkelijke kaasbereiding in de kaasmakerij te kunnen tonen. "Jullie

moeten nog een keer terugkomen, maar dan in groepen van tien. Ik ontvang jullie met open armen", verklaarde gastvrouw Elise Elbert. Op erve Klein Hobbelink stonden de vrienden oog in oog met de koeien in de stallen. Barend Truitman en zoon Walter vertelden volop over hun melkveebedrijf. De fiets-Vrienden waren na afloop zeer tevreden over deze prachtige dag. Rikie Vosbeld, sinds één jaar lid van de Vrienden van Twickel, verwoordde het aldus: "Gezellig, indrukwekkend, voor herhaling vatbaar."

Helmig Kleerebezem

Agenda

Zaterdag 2 november:

Natuurwerkwochtend
van 9.00 - 13.00 uur.
Opgave via email:
cie@vriendenvantwickel.nl

Woensdag 6 november:

Najaarslezing door Aafke Brunt en Jan Haverkate, auteurs van het nieuwe boek "Twickel". Het boek is tijdens de avond te koop.
Locatie: Café restaurant
't Hoogspel, aanvang 20.00 uur.

We willen onze leden graag per email op de hoogte houden van activiteiten, zodat we portokosten en papier kunnen besparen. Wij zouden het op prijs stellen als u uw emailadres aan ons ter beschikking stelt.

Dit kan via email aan:
secretaris@vriendenvantwickel.nl of
penningmeester@vriendenvantwickel.nl
of via onze website:
www.vriendenvantwickel.nl onder het kopje 'contact'. Velen gingen u al voor.
Alvast onze hartelijke dank.

Het bestuur.

‘Vernieuwde’ landgoedwinkel valt in de smaak

Een nieuwe inrichting, nieuwe openingstijden en een bescheiden horecavoorziening; de landgoedwinkel aan de Twickelerlaan heeft sinds dit seizoen meer aantrekkingskracht.

Aan één van de lange zijdes van de landgoedwinkel nodigen een paar zitjes de bezoekers uit om plaats te nemen. Een kopje koffie of thee kan verkregen worden via een automaat, die aan de andere zijde van de winkel staat. In het midden van de ruimte staat een grote leestafel met daarop het jongste Twickelblad. De nieuwe opstelling moet bezoekers verleiden om voor of na een bezoek aan de kasteeltuinen nog even in de winkel te blijven. Met succes, zo vertellen coördinator Janette Hettema en vrijwilliger Netty Bakker onder het genot van een kop thee aan de leestafel. “Veel mensen rusten na hun wandeling nog wat uit voordat ze op hun gemak rondkijken in de winkel”, vertelt Janette Hettema.

De bescheiden horeca-invulling heeft te maken met de sluiting van de theeschenkerij. Met ingang van dit seizoen is het niet

meer mogelijk om, behoudens speciale evenementen, in de oranjerie een versnapering te nuttigen. Hettema: “Het runnen van zo’n horecavoorziening vraagt veel van de organisatie. Nu kunnen bezoekers in de winkel een kopje koffie of thee nuttigen en verwijzen we ze voor een uitgebreidere lunch door naar één van de vele horecagelegenheden in de directe omgeving.” Veel vrijwilligers uit de theeschenkerij zijn nu actief in de landgoedwinkel. “Het is fijn dat ons team gegroeid is”, zegt Netty Bakker. “We hebben idealiter toch vier mensen per dag nodig.”

Een andere ingrijpende wijziging is de openstelling. De landgoedwinkel is met ingang van dit seizoen open van woensdag tot en met zondag, in plaats van dinsdag tot en met zaterdag. De zondagopenstelling valt in de smaak, merkt Netty Bakker.

Janette Hettema (l) en Netty Bakker.

“Het is een groot succes, mensen vonden het altijd al jammer dat het niet op zondag open was. We hebben zelfs een blijde reactie gekregen van een bezoeker, al twintig jaar lid van de Vrienden van Twickel, die nu voor het eerst een bezoek aan de tuinen kon brengen. Eerder verhinderden haar werktijden dit.” Janette Hettema signaleert dat er door de nieuwe openingstijden veel meer bezoekers komen. “Al speelt het mooie weer ook een rol.”

Gelijk met de komst van de zitjes is de indeling van de landgoedwinkel aangepast. Kasten zijn verplaatst of weggehaald, zodat de benodigde ruimte is gecreëerd. Hierdoor hebben we wel onze collectie iets moeten aanpassen. We bieden nu minder boeken aan, maar nog steeds hebben we een heel divers assortiment. Bezoekers uit de omgeving komen veelal voor de landgoedproducten, zoals de geitenkaas of de jams uit eigen keuken. Bezoekers van bijvoorbeeld de Kasteeldagen zijn weer meer geïnteresseerd in boeken over de historie of producten als koperpoets, als ze alles in de keuken hebben zien blinken.” Zodra de landgoedwinkel is voorzien van een ipad, zodat bezoekers ook op die manier zelf informatie over Twickel kunnen vergaren, is de vernieuwing compleet.

Door een andere indeling is er meer ruimte gecreëerd.

Martin Steenbeeke

BERICHTEN VAN DE BUITENPLAATS

Twickels' Jazz

Twickel in Twente, het begrip, de geest belevend
 Iets ingehouden tussen Kleingel, Botne en Deblen
 Opjstreek het paasvuuze keuzt de
 Trompet van de kasteelheer schalt over de velden
 en ih verhel je

Over de man zelve
 Roderik zu Castell-Rüdenhausen
 Speelt de Jazz, dixieland op zyn instrument
 Hiet gericht van Twickel en't omlooppend land

De stad klijpt dichtbij, blijft snoepen van
 Heftaken in het kader van vorkuitgang
 (oh, vorkuit dan)
 Het kasteel staat stevig, stil en imposant
 Ziet de jaken aan, ziet de jaken gaan

Ziet de boeren gaan, vervuld door lichte ontroering
 Boeren kan niet zonder land, land niet zonder boeren
 Gaan raken waer je over naadent opgevoerd
 Wel de realiteit zoken je het roek neemt

Junte
 ↵

Land Woord Beeld

Aan de Landgoedwinkel is een bijzonder bord gemonteerd met een gedicht over Twickel en een foto van bewoner Roderik zu Castell. Het bord is onderdeel van een groter project van het Zwolse museum de Fundatie waarin Overijsselse landgoederen en hun bewoners worden geportretteerd. Dichter/rapper Junte Uiterwijk en fotografe Kinza Ferjani leggen een verbinding tussen hun urbane multiculturele cultuur en het veranderende landleven. Twickel is één van de zeven Overijsselse landgoederen waarvan de dynamiek en veelzijdigheid via gedichten en foto's voor het voetlicht worden gebracht. De gehele tentoonstelling 'Land Woord Beeld' is t/m vrijdag 18 oktober te zien in het Deltion College aan de Mozartlaan 15 in Zwolle. Meer informatie: www.museumdefundatie.nl

Landschapspark
Breeriet open

Het 19^e-eeuwse landschapspark De Breeriet wordt op Open Monumentendag 14 september opengesteld voor het publiek. Het 28 hectare grote park is een ontwerp van de landschapsarchitecten Zocher en Petzold en is al sinds 1895 een natuurreservaat. Eind jaren negentig van de twintigste eeuw is het park in oude glorie hersteld.

Tussen 10:00 - 17:00 uur kan De Breeriet via het toegangshek aan het Bornsevoetpad bezocht worden.

Na een afwezigheid van bijna twee jaar staan sinds 21 augustus de twee kanonnen weer op de vertrouwde plek op het voorplein. De stukken zijn gerenoveerd en er is een veiligheidsvoorziening aangebracht.

Koetsevenement Open Monumentendag

Op 14 september – Open Monumentendag - kunt u een unieke optocht met ongeveer vijftien aanspanningen bekijken, waaronder twee sportrijtuigen uit de collectie van kasteel Twickel. Vanaf 10.30 uur vertrekken de koetsen vanaf het voorplein van het kasteel voor een rijtoer over het landgoed waarbij een extra rondje zal worden gemaakt ter hoogte van het kasteel. Na een lunch bij Hoeve de Haar in Azelo zijn de aanspanningen om 14.30 uur terug voor een defilé in de Twickelerlaan. Om 15.00 uur is de aankomst op het voorplein, dat in verband met de veiligheid niet voor het publiek toegankelijk is.

Afscheid Hetty Morsink

Na 25 jaar met grote inzet en loyaliteit de scepter te hebben gezwaaid in de kasteelkeuken neemt Hetty Morsink, hoofd huishoudelijke dienst, afscheid van haar geliefde werkplek. Hetty was de hoedster van de tradities van het Huis. Als geen ander wist zij hoe het allemaal 'heurt': hoe pudding te bereiden, hoe koffie te serveren, hoe servetten te vouwen, hoe het kwetsbare interieur te onderhouden en hoe gasten, bestuur en niet in de laatste plaats de vrijwilligers in stijl te ontvangen; Hetty wist raad. Via deze plek dankt Hetty ieder hartelijk voor de prettige samenwerking. Wij wensen haar alle goeds.

Rob Bloemendal

Zondag 15 september Moestuindag

Tuinliefhebbers zijn zondag 15 september weer van harte welkom in de moestuin voor de gezelligste moestuindag van Nederland! De aan Twickel verbonden hoveniers, vrijwilligers, pachters, leveranciers en allerlei groenverenigingen verzorgen dit gratis toegankelijke evenement.

Tussen 10.00 en 17.00 uur is er voor jong en oud van alles te doen; het varieert van uitleg over kweken van groenten tot het zelf samenstellen van bloemboeketten en het proeven van fruit. Specialisten informeren u over kassenbouw, het juiste gereedschap, bemesting, bollen en zaden. In de theetuin staan Twickel-pachters met producten als geitenkaas, koeienkaas en Twents landvlees. De kok verwerkt deze producten met verse groenten en kruiden uit de tuin tot heerlijke hapjes.

Stichting Twickel
www.twickel.nl

Vereniging Vrienden van Twickel
www.vriendenvantwickel.nl

Vrienden
van Twickel

